

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Terezija Š I J A K O V I Ć B O Š K O V I Ć (Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu)

tereza.sijakovic@gmail.com

DISTRIBUCIJA KRITIČKOG AUTORITETA – VREDNOVANJE KNJIŽEVNIH DJELA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Primljeno: 5. travnja 2025.

UDK 821.163.42.09

82.09:004.738.5

0:82-9

DOI: <https://doi.org/10.22210/ur.2025.069.2/01>

U radu se analizira vrednovanje književnih djela na društvenim mrežama uz osvrt na formiranje književnog tržišta i književne kritike te obilježja posttranzicijskog hrvatskog književnog polja koje se oblikuje slijedom postsocijalističke društvene, političke, ekonomske i kulturne tranzicije. S obzirom na posljedične promjene u vrednovateljskim ulogama, analiza suvremenih vrednovatelja književnih djela uključuje i neprofesionalne čitatelje kojima novi mediji pružaju platformu za pisanje osvrta o književnim djelima. Istraživanja Simone Murray i Beth Driscoll pokazuju kako se na hrvatsko književno polje preslikavaju globalna kretanja – suvremenu hrvatsku digitalnu sferu također karakteriziraju demokratizacija vrednovanja i distribucija kritičkog autoriteta – novi vrednovatelji, aktivni rekreativni čitatelji, slobodno izražavaju stavove i dojmove o književnim djelima i usmjereni su na komunikaciju i odnos s čitateljima-pratiteljima. Navedeno se potvrđuje analizom odgovora književnih blogera koji su sudjelovali u istraživanju o mehanizmima vrednovanja, koja pokazuje kako im prioritet u pisanju o književnim djelima nije jednosmjerna procjena vrijednosti, već komunikacija s pratiteljima. Inzistirajući na komunikaciji i afirmativnim osvrtima na književne naslove koji su na njih ostavili najsnažniji dojam te na slobodi da ne promatraju književno djelo ni književnu produkciju u cjelini, književni blogeri uglavnom ne pretendiraju na zauzimanje praznine koja je nastala preslagivanjem književnog polja i značajnim smanjenjem broja aktivnih književnih kritičara. Analiza odgovora potvrđuje izbjegavanje prosudbe kao karakteristiku neprofesionalnih vrednovatelja (usp. Felski 2020: 134) i potrebu za revitalizacijom književnih kritičara kao kreatora vrijednosne hijerarhije unutar književnog polja – proaktivnim kulturnim politikama i osiguravanjem platformi za njihovo kontinuirano djelovanje.

Ključne riječi: vrednovanje književnosti, književna kritika, književno tržište, tranzicija, društvene mreže, književni blogeri, distribucija kritičkog autoriteta

UVOD

Kako bismo bili što uspješniji u upravljanju vremenom i obvezama nametnutima suvremenim ritmom života, naučili smo se oslanjati na prosudbe ili procjene drugih. Naizgled samostalni i neovisni te s nikad više sredstava, izbora i mogućnosti, navikli smo da prilikom bilo kojeg izbora konzultiramo zajednicu čijim se iskustvom koristimo kako bismo bili učinkovitiji i izbjegli greške, odnosno uštedjeli vrijeme i novac. Slobodno vrijeme također ne prepuštamo slučaju, pa i izbor destinacija za putovanja, glazbe, filmova, predstava ili knjiga u kojima uživamo potvrđujemo prethodnim izborom zajednice. Pritom svatko ima svoj *mali krug velikih ljudi* s kojim se konzultira oko izbora naslova, nerijetko se književna djela biraju i procjenjuju u čitateljskim klubovima koji se organiziraju u sklopu knjižnica, nakladničkih kuća ili prijateljskih grupa, a sve je više pojedinaca koji svoje izbore pratiteljima nude na književnim blogovima i koji od strastvenih čitača što čitaju u slobodno vrijeme postaju *profesionalci-amateri* kojima se hobi razvija u posao.

204

Zajednicu koja predstavlja prosudbe o književnim djelima ne čine više isključivo ugledni književni kritičari i ona ne traži potvrdu institucije; heterogena je, ali povezana, izrazito aktivna i prisutna, autoritet temelji na broju pratitelja i pročitanih djela, a svoje preporuke nudi na društvenim mrežama.

U ovom će se radu na primjeru odgovora deset književnih blogera koji su sudjelovali u istraživanju analizirati motivi i ciljevi pokretanja blogova, način odabira književnih naslova, okvir iz kojega crpe kriterije za izbor i vrednovanje, utjecaj tržišta na izbor i ocjenu književnih djela (broj pratitelja, suradnja s nakladničkim kućama, ritam objava (afirmativnih) osvrti), povezanost s drugim blogerima, tj. hrvatska *bukblogerska* scena, te utjecaj na čitanost (povratna informacija i komunikacija s nakladnicima i pratiteljima).

Kao uvod u istraživanje u radu će se predstaviti formiranje i razvoj književnog tržišta i književne kritike, obilježja posttranzicijskog hrvatskog književnog polja te posljedice promjene u mehanizmima književnog vrednovanja, koje se najviše očituju u demokratizaciji vrednovanja i distribuciji kritičkog autoriteta.

KNJIŽEVNA KRITIKA I KNJIŽEVNO TRŽIŠTE – OD OBLIKOVANJA DO TRANZICIJE

Kao književna vrsta kritika se oblikuje u 19. stoljeću, kada se književno djelo izdvaja kao estetski objekt iz sfere svakodnevnog življenja i potrebno ga je tu-

mačiti – kritikama, prikazima i recenzijama (usp. Protrka 2008: 184). Kritičar – sudac, prosuditelj i ocjenjivač književnosti,¹ od početaka moderne književnosti ima povlašteno mjesto u procjeni književne vrijednosti, kao autoritet koji ima moć konsakracije i unutar književnoakademske ustanove ravnopravno s autorima i izdavačima sudjeluje u njezinu stvaranju (usp. Protrka 2008: 183, 213). Pojavljuje se kao posrednik “kada je kontekst recepcije književnog djela prestao biti samorazumljiv” (Biti 1998: 86) – plasiranjem književnog djela kao “robe čija je vrijednost razmjerna mogućnosti prodaje na slobodnom tržištu” (*ibid.*: 88) i uspostavom književnog polja, koje u 19. stoljeću ostvaruje punu autonomiju slijedeći principe izokrenute ekonomske logike i izdvajajući bezinteresnost kao osnovno načelo koje je “obrnuto proporcionalno vrijednosti ekonomske razmjene” (Protrka 2008: 32). Boris Postnikov (2024: 79) pobliže opisuje kako se prema Bourdieuu autonomno književno polje “konstituiralo kroz negaciju i izvrtanje vrijednosti buržoaskog društva i tržišne kapitalističke ekonomije” te kako je na djelu *paradoksalna ekonomija* u kojoj autor akumulira kulturni kapital utoliko ukoliko se odbija podrediti diktatu ekonomske utrživosti vlastitog rada: što su njegova djela manje prilagođena “masovnom ukusu” i komercijalnoj isplativosti i što se više obraćaju drugim umjetnicima i srodnim agentima, podvrgavajući se tako samozadanim normama polja, to su umjetnički vrednija. Gisèle Sapiro (usp. 2025: 36, 55–57) također ističe kako je književno polje “strukturirano i opozicijom između autonomije i heteronomije, protiv koje se moraju boriti svi oni koji se zalažu za autonomiju estetskog suda u odnosu prema izvanknjiževnim, etičko-političkim ili ekonomskim ograničenjima” te kako je tržište omogućilo autorima da se oslobode državne kontrole i pokroviteljstva, ali liberalizacija i industrijalizacija tiskovina u 19. stoljeću rezultirale su ovisnošću književnika o potražnji publike, što je, prema Bourdieuu, tada rezultiralo autonomijom književnoga polja i uvjerenjem da je prosudba kolega i stručnjaka važnija od laičkih. Uz *industrijsku književnost*,² koja se nalazi na polu široke proizvodnje i “kojom ravna ekonomska logika kratkoročne rentabilnosti”, stvara se pol niskotiražne ili ograničene proizvodnje koja “ističe nesvodivost estetske vrijednosti djela na njegovu tržišnu vrijednost”, a potvrđuju je kolege, posrednici, izdavači, kritičari te konsakrationske instancije književnoga svijeta. Afirmira se autonomija estetskoga suda u odnosu na ekonomska, politička i moralna očekivanja i književni svijet na taj način funkcionira “na nijekanju ekonomije” (*ibid.*: 57), iako je u njezino

¹ Biti (1998: 75) navodi kako rječnici izvode etimologiju iz grčkoga *krinein* (suditi, lučiti), odakle je došlo *krites*, sudac, pa zatim i *kritikos*, prosuditelj, ocjenjivač književnosti.

² Naziv dao Sainte-Beuve 1839. godine, usp. Sapiro 2025: 57.

polje duboko uronjen "načinom svoje proizvodnje, cirkulacije i konzumacije" (Hameršak, Molvarec i Kolanović 2022: 7).

Utjecaj društvenih promjena na vrednovanje kao "društveni čin, stvar društvenog pregovaranja" (Protrka 2008: 40) predmet je istraživanja³ mehanizama vrednovanja književnih djela u posttranzicijskom hrvatskom književnom polju, koje nakon društvene, političke, ekonomske i kulturne tranzicije hrvatskog društva 1990-ih uključuje nove aktere i odnose. Iako upozorava na nespretnost, diskutabilnost, reduktivnost i suspektност termina *tranzicija*⁴ "kao prijelaznog razdoblja tijekom procesa promjene iz jednog statusa u drugi", Igor Gajin (2020: 7) ne može ga izbjeći kao "najfrekventniji označitelj tekuće zbilje i općeprihvaćeni pojam za ukupnost svih kulturno-društvenih fenomena što su se zbili u postsocijalizmu". Boris Koroman (2018: 47) navodi kako se slijedom miješanja registara javnog kulturnog dobra i korporativnog kapitalizma književnost artikulira kao kulturni proizvod – među ostalim, formiraju se natječaji i književne nagrade koje sponzoriraju korporacije, a kao najvidljiviju pratilju hrvatske književne tranzicije ističe spektakularizaciju. Festival alternativne književnosti (FAK), koji su 2000.

206

³ Istraživanje vrednovanja na društvenim mrežama dio je šireg istraživanja disertacije *Mehanizmi književnoga vrednovanja – od akademije do bloga* u kojoj se dokazuje hipoteza o književnim tekstovima kao aktivnim sudionicima procesa vrednovanja. S ciljem prikupljanja empirijskih dokaza za hipotezu izrađeni su upitnici za suvremene vrednovatelje – profesionalne i neprofesionalne čitatelje (nakladnike, festivale i nagrade, čitatelje, književne agente, blogere, kritičare, knjižničare Knjižnica grada Zagreba, nastavnike hrvatskog jezika, sveučilišne profesore, školske knjižničare, urednike televizijskih emisija, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih i Ministarstvo kulture i medija). Upitnici su podijeljeni na dva dijela: u prvom se dijelu ispituje profesionalno djelovanje ispitanika, a u drugom dijelu njihovi osobni stavovi. U istraživanju je prikupljeno sto dvadeset i devet odgovora putem četrnaest upitnika dijeljenih digitalnim komunikacijskim kanalima, čime je obuhvaćen širok spektar aktera književnog polja. Budući da se vrijednost razumije kao proizvod dinamika sistema koji se osigurava kontinuiranim kruženjem književnih djela (usp. Protrka 2008: 35) i nastaje iz složene međuigre institucija, zajednica za tumačenje i osobnog ukusa (usp. Felski 2016a: 34), odnosno kako ne postoji homogen standard vrijednosti ili konačan oblik prosudbe (usp. Readings 2016: 251, 312) ili pak neposredovan estetski užitek (usp. Felski 2016a: 28), istraživanje se usmjerilo na aktere koji sudjeluju u procesu i svojim djelovanjem i odgovorima daju mogućnost uvida i analize složenih mehanizama vrednovanja. Kako bi se dobio što potpuniji uvid u mehanizme vrednovanja književnosti u suvremenom kontekstu, u upitnicima su upotrijebljena otvorena i zatvorena pitanja. Zaprmljeni polustrukturirani podaci analizirani su mješovitim istraživačkim pristupom – kvantitativna analiza primijenila se za obradu zatvorenih pitanja (dihotomni odgovori, (višestruki) odabir među ponuđenim kategorijama, stupanj slaganja s tvrdnjom (Likertova ljestvica) i rangiranje, odnosno odabir prema važnosti), a kvalitativna analiza za obradu i interpretaciju otvorenih pitanja.

⁴ U knjizi *Lelek tranzicije* Gajin navodi kako "tematizira proces društvene transformacije koji je otpočeo 1989. godine valom urušavanja socijalističkih režima u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi" (Gajin 2020: 7).

pokrenuli Nenad Rizvanović, Hrvoje Osvadić, Borivoj Radaković i Kruno Lokotar kao seriju čitanja autora na javnim mjestima s ciljem poticanja zanimanja za domaću suvremenu prozu, Krešimir Bagić (2016: 150) naziva najpoznatijim fenomenom nultih, a pojava i gašenje Festivala zorno ilustriraju promjene i izazove hrvatskog književnog polja u tranziciji. Do samoukinuća 2003. godine javna čitanja proze objavljene u prethodnoj godini, koja nikad nisu bila financirana proračunskim sredstvima, organizirana su 18 puta u prostorima koji su nužno uključivali šank i naplatu ulaznice, a autorima su podmireni put, hrana i smještaj, ali im nikad nije isplaćen honorar (usp. Jergović 2009). Besplatno sudjelovanje autora u događaju za koji se naplaćuju ulaznice i koji se organizira uz pomoć sponzorskih donacija Postnikov (2024: 222) tumači potrebom da figura autora, koji pristaje na komercijalizaciju književnosti, ostane čista od ekonomskih interesa. Autori tako "čuvaju posljednju liniju obrane vlastitog književnog poslanja, onaj umjetnički 'višak' koji nije svodiv na ekonomsku logiku", a kapitalizaciju simboličkog kapitala kroz popularnost i tiražu s odgodom će realizirati neki od njih, ali tek nakon što su, paradoksalno, od ekonomske koristi unaprijed principijelno odustali (*ibid.*: 222). U javnim čitanjima sudjelovali su autori različitih poetika, stilova i generacija koje je ujedinio način promocije, ali i prepoznavanje tranzicijskog trenutka i spretna prilagodba novim medijima i tržišnim načelima (usp. Bagić 2013: 137). Zbog nepostojanja književne kritike fakovci "nisu osobito žalili", jer su se fokusirali na tržište i pisanje za sada i ovdje publici koju su iznova stvarali (*ibid.*: 138). Zanimljivo je stoga da se razilaženje organizatora i posljedično samoukinuće Festivala, kojemu je ubrzo nakon pokretanja naziv od *alternativne* promijenjen u *A književnost*, dogodilo upravo zbog neslaganja oko vrednovanja, odnosno nepozivanja na događaj u Puli tada iznimno popularnih književnica Arije Čulina i Vedrane Rudan, što su pozdravili Edo Popović i Borivoj Radaković tekstovima u kojima su njihovo pisanje okarakterizirali niskom vrijednosti, kičem i trivijalom. Kruno Lokotar, tada u ulozi urednika Vedrane Rudan, stao je u njezinu obranu i nakon "frontalnog medijskog okršaja organizatora" (Postnikov 2024: 217) postojanje Festivala više nije bilo moguće. Značaj Festivala Jergović (usp. 2009) izravno povezuje s povećanim interesom za domaće pisce, s revolucijom u načinu predstavljanja knjiga u javnosti i medijima te s početkom književnih festivala u Hrvatskoj, Postnikov ga naziva projektom koji "nepovratno mijenja konfiguraciju polja, raspored uloga, društveni status autora" (2024: 216), ali uz pozitivne posljedice ističe brzo trošenje simboličkog kapitala književnosti u razmjeni s ekonomskim kapitalom, "kratki spoj" visokih kulturnih vrijednosti i 'prizemne' logike tržišta festivala koji pokušava zaobići nacionalnu kulturnu politiku i jedinu dostupnu alternativu pronalazi na tržištu" te

transformaciju književnosti u medijsku robu "s unaprijed ograničenim ciklusom javne cirkulacije" (*ibid.*: 223), a Bagić poglavlje posvećeno festivalu zaključuje rečenicom: "Organizatori i istaknuti sudionici FAK-a na početku su inzistirali na oprekama popularne i elitne kulture, tržišne i književne logike, medijskog i akademskog vrednovanja, a na koncu su zašli u slijepu ulicu u kojoj su si htjeli prisvojiti obje strane tih dihotomija – i fotografiju u novinama i mjesto u književnoj povijesti" (Bagić 2013: 139).

Javna su čitanja nesumnjivo unijela živost u hrvatsko književno polje, potaknula nove glasove i približila književnost publici koja je reagirala pozitivno i zainteresirano – dolazi do naglog skoka tiraže suvremenih autora te rasta broja njihovih novih naslova (usp. Postnikov: 216). Festival koji se formirao kao alternativni u opoziciji s elitnim, zatvorenim i institucijskim pokazao je promjenom naziva iz *alternativne* u *A* književnost te konačnim sukobom oko književne vrijednosti da "nema bijega od vrijednosnog diskursa" (Felski 2016: 34) i da svako uključivanje podrazumijeva isključivanje, a svaki odabir prosudbu. Književna djela javnim su čitanjima vraćena u sferu svakodnevnog života i nije bilo potrebe za posrednicima između autora i publike, s kojom je uspostavljen izravan odnos. Prepuštanje dinamici tržišta bez suradnje s ostalim akterima koji sudjeluju u proizvodnji književnih djela i njihovoj valorizaciji, poput kritičara i države, rezultiralo je pak zatvaranjem i izolacijom te urušavanjem projekta – Postnikov ideju da se visoke kulturne vrijednosti mogu braniti na terenu tržišta i pritom izbjeći logika konkurencije koja je njemu svojstvena naziva naivnom (usp. Postnikov 2024: 222), a sukobi oko književne vrijednosti unutar zajednice koja nikada nije homogena (usp. Prottrka 2008: 38) bili su neizbježni.

208

NAKON TRANZICIJE – KNJIŽEVNA KRITIKA U SUVREMENOM KONTEKSTU

Nakon "ratnih devedesetih i mrtvila književnoga polja, književnost se transformirala – uprizorila kao javni događaj", a kritika je "postala žrtvom razvitka lokalne književne industrije" (Duda 2009: 415–416). Koroman (usp. 2018: 49) navodi kako kao posljedica izbjegavanja ili ukidanja novinskih rubrika kulture u masovnim komunikacijskim medijima, naročito privatnim, izostaje "prava, relevantna, sustavna i polemička književna kritika u dnevnom medijskom prostoru" te kako se *održava* u virtualnim izdanjima kulturnih tjednika i dvotjednika i na specijaliziranim portalima, a Andrea Milanko (2022: 231) ističe kako je ugašen

temeljni kritičarov zadatak – pljevidba, što rezultira procvatom “ne samo kukolja i koprive nego i žirija, povjerenstava i odbora za dodjelu književnih nagrada”. Osim nedostatka kritičarske oštine Milanko navodi kako su radom brojnih književnih povjerenstava koja “idu na ruku izdavačima” književni sukobi neutralizirani i premješteni s papira na ekran i sliku (*ibid.*: 231). Neutralizacija sukoba koju spominje Milanko rezultat je znatno manje prisutnosti profesionalnih književnih kritičara koji književnu produkciju prate sustavno i, preuzimajući ulogu u stvaranju vrijednosne hijerarhije, nužno izriču i negativan sud te uključivanja u proces vrednovanja neprofesionalnih vrednovatelja koji se, koristeći se novim medijima i u suradnji s nakladnicima, osvrću uglavnom na djela o kojima imaju pozitivno mišljenje. Otupljena oštrica kritike, tj. manja prisutnost profesionalnih književnih kritičara u “tehnološkom, materijalističkom i kapitalističkom društvu” rezultira i gotovo nepostjećom javnom kritičkom praksom, odnosno “kritikom društva i svih aspekata ljudskog života” kao ambicijom kritike od samih početaka (usp. Vuković 2024: 169).

Iako se književna kritika objavljuje u nizu suvremenih časopisa i novina (*Tema, Forum, Riječ, Vijenac, Književna republika, Republika, Poezija, Kolo, Nova Istra*, književni podlistak *24 sata* i književni magazin *Best Book*, rubrika *Ekran* u *Večernjem listu* itd.) te na više portala (*Kritika h,d,p; Stav. Časopis za kritiku, Booksa*), položaj književnih kritičara Anera Ryznar (2024) naziva paradoksalnim s obzirom na to da kvalitetna književna kritika postoji, no posve je bez utjecaja – kritičare se rijetko poziva u povjerenstva za poticanje književnog stvaralaštva i žirije koji dodjeljuju književne nagrade, a ozbiljna se i stručna kritika ne čita. Navodeći kako kronično nedostaje pomnih, iscrpnih i kvalitetnih čitanja tekuće produkcije, jer su nestali filtri u liku probirljivih izdavača, kvalitetnih urednika i strogih kritičara, Ryznar (2017) odgovornom smatra i sporu i inertnu akademsku kritiku.

Pojavljaju se, međutim, novi akteri poput Književnog kluba Booksa, osnovanog 2004. godine s ciljem da zajednici ponudi programe u području promocije književnosti i poticanja čitanja i kritičkog mišljenja. U protekla dva desetljeća u okviru kluba osmišljen je i održan niz programa, tribina, festivala, edukativnih programa i radionica, s posebnim fokusom na inovativne programe koji zajednici nedostaju, poput škole kritike (*Kritika – jučer, danas, sutra*), predstavljanja mladih neafirmiranih autora (*Učitavanje*), pjesama u rukopisu (*Poezija na živo*), književnosti koje općoj populaciji nisu poznate (*Revija malih književnosti*) itd. Pokreću se i portali Moderna vremena, Kulturpunkt i dr., a od 2020. i Kritika h,d,p, – specijalizirani portal Hrvatskog društva pisaca pokrenut s ciljem afirmiranja kritičkog govora o književnosti i kulturi te podizanja vidljivosti tema vezanih

uz knjigu, spisateljski rad, čitanje i interpretaciju književnosti.⁵ Upravo je na tom portalu u drugoj polovici 2022. i početkom 2023. pokrenuta tema *Zašto ne pišem kritiku* kao reakcija na brojna objašnjenja i teorije o smrti književne kritike, srozavanju njezina statusa i gubitku utjecaja, u sklopu koje su (bivši) kritičari svojim tekstovima odgovorili na to pitanje. Serijalom tekstova željelo se iz prve ruke informirati o razlozima zbog kojih kritičari više ne pišu kritičke tekstove ili to više ne čine redovno. Od pet (bivših) kritičara koji su sudjelovali u projektu tek jedna kritičarka, Nataša Govedić, još aktivno djeluje, što je potvrdila protupitanjem kao odgovorom: "Zašto i dalje pišem kritiku?" i objašnjenjem: "Razlog su drugi. Ljudi. Nemoguće zanimljive osobe i njihov rad." Osim posvećenosti književnim naslovima, "gladi hrvanja s eksperimentom", strasti za otkrivanjem nevidljivih veza između djela i poetika te potrebe koju za kritičarima osjeća kao autorica, Govedić navodi i važnost djelovanja kritičara u društvu, bez kojih je društvo "lobotomizirano", a "bez kritike u kulturi i umjetnosti nema ničega" (Govedić 2023). Iako razočarana neispunjavanjem temeljne zadaće Ministarstva kulture – "njegovanje stvaralaštva kao političkog prioriteta" – koje djeluje kao sluga lošim ekonomskim politikama i od kulture čini "sluškinju ideologije", odustajanje ne vidi kao opciju: "Odustati od kritike je isto kao odustati i od pisanja i od čitanja. To se ne radi" (*ibid.*).

U intervjuu u kojem govori o paradoksalnoj poziciji književne kritike (2024) te o istraživanju čitateljskih navika studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koje je provela sa svojim studenticama⁶ Ryznar među ostalim navodi kako generacija Z književne preporuke traži na platformama Goodreads, Bookstagram i BookTok, što ukazuje na promjenu distribucije književnoga znanja od vertikalne (posvećene figure profesora i kritičara) prema horizontalnoj (vršnjačke čitateljske zajednice kreirane na temelju zajedničkih čitateljskih preferencija i interesa).

DIGITALNA KNJIŽEVNA SFERA I REKREATIVNI ČITATELJI

Da se na specifično hrvatsko književno polje, koje su od devedesetih naovamo obilježile posljedice ratnih događaja te društvene, političke, ekonomske i kulturne tranzicije, preslikavaju globalna kretanja, može se zaključiti po uvidima Simone Murray (2018: 16–18), koja istražuje otpornost književnosti izvan akademskog

⁵ Preuzeto s mrežne stranice portala Kritika h,d,p, pristup 15. srpnja 2025.

⁶ Istraživanje studentica Ivone Novosel i Nike Pulig pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Anere Ryznar *Čitateljske prakse studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, u rukopisu.

okružja u vremenu kada utjelovljenje autora i performativnost postaju ključan i kontroverzan kriterij u marketingu, recepciji i vrednovanju književne fikcije. Murray ispituje i primjenjivost Bourdieouove teorije na (digitalnu) književnu sferu 21. stoljeća te utvrđuje kako je, za razliku od književnog polja čiji *elitistički* agenti imaju monopol na dodjelu simboličkog kapitala u obliku pristupa objavljivanju, književnim nagradama i kritičkim preporukama, karakterizira masovna dostupnost, slavljenje amaterskog samoizražavanja i prevlast digitalnih razvojnih tvrtki, koji generiraju kulturnu energiju i dinamiku. Murray posebno zanimaju promjene u ulogama i vrstama književnih dionika – zamagljivanje granice između konteksta proizvodnje, distribucije i potrošnje, te utjecaj novih dionika poput Amazona, Googlea i Applea (*ibid.*: 19). Ideal demokratizacije vrednovanja Murray smješta u začetke javne sfere u 18. stoljeću, kada se širenje političkih prava povezivalo s demokratizacijom kulturnog autoriteta, a bilo je potaknuto poznavanjem duboko nesavršenih postojećih struktura (*ibid.*: 111). Naglašava, međutim, kako internet nije pokrenuo masovnu demokratizaciju kulture vrednovanja ni odlučan raskid s ranijim hijerarhijskim tradicijama, već je istaknuo i ubrzao postojeću populističku tendenciju koja je osnaživana četiri desetljeća prije 1990-ih širenjem i povećavanjem komercijalnog utjecaja popularne⁷ kulture (*ibid.*: 120). Mrežni preglednici ranih 90-ih pružili su tako tek tehničke mogućnosti da pojedinci, već osnaženi klimom kulturnog relativizma postmoderne, objave svoje stavove globalnom čitateljstvu. Ključan trenutak za normalizaciju amaterskog vrednovanja, prema Murray, dogodio se 1997, kada su pokrenute recenzije korisnika na Amazonu, što je omogućilo široko sudjelovanje u ocjenjivanju knjiga, ali i izazvalo reakcije na ideju kulturne demokracije – intenzivno nezadovoljstvo ustaljenim sustavom književnih recenzija i strah od radikalnog kulturnog relativizma (*ibid.*: 112–113, 119–121). S namjerom da utvrdi može li se distributivna i decentralizirana struktura interneta pomiriti s idejama kulturne hijerarhije, Murray se osvrće na dva desetljeća sustava kulturne evaluacije digitalne književne sfere – novih struktura autoriteta, zamagljivanja granice *offline* i *online* načina konsakracije. Naglašavajući kako se često previđa da su tradicionalni načini konsakracije izrazito društveni i pod utjecajem institucijskih režima unutar kojih se književni tekstovi kreću, Murray govori o znatno povećanoj bazi sudionika vrednovanja u digitalnoj književnoj sferi te nabraja istaknuta virtualna mjesta okupljanja amaterskih kritičara:

⁷ Popularnu kulturu akademskom proučavanju otvorili su kulturalni studiji 1960-ih (1964. utemeljen je Centar za suvremene kulturalne studije na Sveučilištu u Birminghamu). Usmjereni protiv elitističkog određivanja kulture, otvarali su dijalog s različitim tipovima znanja, promatrali svakodnevicu bez prezira i upućivali na pluralne kulturne prakse (usp. Duda 2006: 7).

mrežne stranice za kupnju knjiga (npr. Amazon), kataloške servise (npr. Goodreads), književne blogove, forume ili YouTube kanale koji uključuju audio-vizualne književne recenzije. Utvrđuje također kako se dva desetljeća nakon premještanja vrednovanja u virtualnu sferu književni ugled i dalje oblikuje u tradicionalnim okruženjima, no smatra da je samo pitanje vremena kada će kulturni ugled stečen u virtualnoj sferi biti priznat i prihvaćen i u tradicionalnim krugovima književnosti i kulture (*ibid.*: 122). Slijedom ukidanja kulturnih priloga u časopisima zbog gubitka prihoda od oglašavanja koje je „potaknuo internet“ (*ibid.*: 128), završila je komunikacija posredovanja između učenog autoriteta i zainteresiranog čitatelja, vakuum autoriteta zamijenjen je blogerima-laicima i raspršenim poljem vrednovanja, a granica između knjige kao kulturnog artefakta i knjige kao robe, koja je uvijek bila propusna, potpuno je nestala (*ibid.*: 139). Murray naglašava kako analiza suvremenog virtualnog vrednovanja pokazuje da svjedočimo trenutku dubokih kulturnih promjena – nekadašnje granice koje su čuvale autoritet kritičara unutar čvrsto zadanih okvira potpuno su nestale i nova skupina kritičara-amatera, koja nije ovlaštena postojećim shemama kulturnog autoriteta, ulazi na teren i utječe na javni diskurs o knjigama (*ibid.*: 139–140). U digitalnoj književnoj sferi došlo je do distribucije kritičkog autoriteta, koji više nije autoritaran i ne podrazumijeva se ulogom u književnom polju, već se stječe u stalnom procesu pridobivanja i uvjeravanja čitatelja te u održavanju odnosa objavljivanjem sadržaja koji taj odnos razvija i produbljuje. S obzirom na ugrađenu opciju odgovora na digitalnim komunikacijskim platformama Murray (*ibid.*: 122) također navodi kako kritiku u digitalnoj sferi karakterizira komunikacija, a ne deklaracije kritičara kao uzvišenog procjenitelja estetske vrijednosti.

U projektu posvećenom pamćenju suvremenih neprofesionalnih čitatelja Lovro Škopljanac (2014: 13–14) navodi kako neprofesionalni čitatelji čine tihu većinu, odnosno 99% čitatelja koji su nedovoljno zastupljeni unutar književne struke koju oblikuju profesionalni čitatelji te kako im teorija književnosti najčešće dodjeljuje podređenu ulogu nositelja čitateljskog iskustva koje je siromašnije, jednostavnije i ograničenije od iskustva stručnjaka i profesionalaca. Rita Felski (2016: 19, 22), koja spominje raznovrsnu, uvjetovanu i često nepredvidljivu uzajamnu razmjenu između teksta i čitatelja, upozorava da se svaki pokušaj razjašnjavanja vrijednosti književnosti svakako mora pozabaviti raznovrsnim motivima čitatelja i promisliti *otajstveni čin čitanja* te upućuje na razlike između znanstvenog i laičkog čitanja, koje u istraživanju suvremenog rekreativnog⁸ čitanja naglašava Beth Driscoll (2024: 1–3). Iako je vrijednost globalne izdavačke industrije u 2023. iznosila 114,9 mili-

⁸ Pod rekreativnim čitanjem Driscoll razumije čitanje iz užitka (2024: 6).

jardi dolara, više od vrijednosti filmske i glazbene industrije te industrije videoigara, Driscoll ukazuje kako su predmet interesa književnih studija akademski čitatelji, a ne suvremeni rekreativni čitatelji, koje predstavlja kao aktivne dionike mnogih mreža koji se uključuju u estetske prakse i doprinose društvenim aktivnostima kao čitatelji-potrošači, čitatelji-građani i čitatelji-diskutanti⁹ (2024: 36). Na primjeru mrežne stranice Goodreads i čitatelja-diskutanata Driscoll ukazuje na pomak moći – osvrtima i ocjenama čitatelji mogu utjecati na industriju izdavaštva (*ibid.*: 55). Suvremene čitatelje karakterizira i slobodno i snažno izražavanje dojma o književnom djelu, naročito na društvenim mrežama – njihovo estetsko ponašanje Driscoll naziva aktivnim i ugrađenim u mreže kojima čitatelji čitanje povezuju sa svojim životom (*ibid.*: 57, 60) Na oblikovanje i izražavanje ukusa utječu i osobni odgovor i interakcija s drugima, poput čitatelja, izdavača, knjižara, knjižničara, mrežnih stranica, programa festivala, kao i teksta i autora (*ibid.*: 60–62).

Zagovarajući pristup čitateljima po modelu teorije mreže aktera, na način da ih promatra kao aktere, sagledava njihovu povezanost i dinamiku moći te proučava kako tekstovi, predmeti, ljudi i institucije međusobno djeluju kako bi proizveli čitateljske prakse (*ibid.*: 138), Driscoll nas uvodi u istraživački dio poglavlja u kojemu će se, pozivajući se na isti model, promatrati mehanizmi vrednovanja na društvenim mrežama.

INTERNET KAO PLATFORMA OSNAŽENOG POTROŠAČA – VREDNOVANJE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Kao posljedica krize humanističkih znanosti (usp. Readings 2016: 34–35) te društvene, političke, ekonomske i kulturne tranzicije koja je redefinirala hrvatsko književno polje i relacije agenata koji u njemu djeluju, utjecaj sveučilišta, kulturnih institucija i profesionalaca slabi, a vrednovanje se odvija izvan njih i uključuje ih arbitrarno i povremeno. Istraživanja Murray i Driscoll pokazuju da gubitak sigurne i povlaštene pozicije književnih kritičara, kao ni pojava novih aktera koji su se uključili u proces vrednovanja nije stvarnost samo hrvatskog književnog polja. Iako se, kako navodi Koroman, književna kritika *održava* na specijaliziranim portalima, koji također iskorištavaju prednosti društvenih mreža za širenje sadržaja, ukidanjem kulturnih priloga u časopisima zbog gubitka prihoda od oglašavanja završena je komunikacija u kojoj je učenici autoritet svoje stavove prenosio čitateljima i vakuum

⁹ *Reader-consumers, reader-citizens, reader-discussants* (Driscoll 2024: 36).

autoriteta nadomještaju neprofesionalni vrednovatelji koji se koriste novim medijima. U digitalnoj književnoj sferi svjedočimo distribuciji kritičkog autoriteta, koji se više ne stječe ulogom u književnom polju, već kontinuiranom objavom sadržaja i *kommunikacijom*, što je glavna odlika kritike u digitalnoj sferi (usp. Murray 2017: 122).

Za potrebe istraživanja vrednovanja književnosti na društvenim mrežama izrađen je Forms obrazac s ukupno 41 pitanjem¹⁰ i poslan na e-adrese ili Instagram račune književnih blogera.¹¹ Redoslijed kontaktiranja blogera pratio je njihovu vidljivost – najprije su kontaktirani blogeri s najviše pratitelja, a sve se blogere zamolilo da preporuče kolege koje se u istraživanju ne bi smjelo zaobići kako bi se dobio što bolji uvid u hrvatsku *bukblogersku* scenu. S obzirom na to da je većina blogera preporučila svoje kolege, da su neki spomenuli redovite susrete i grupe u kojima će podijeliti upitnik te da u procjeni kvalitete književnih djela najviše vjeruju upravo jedni drugima, može se zaključiti da su međusobno povezani, da razmjenjuju iskustva i djeluju kao zajednica.

Upitnik je ispunilo ukupno deset autora:¹² jedna makroinfluencerica i vlasnica Instagram i Facebook računa¹³ s više od 110 000 pratitelja (Facebook) te blogeri koji se po doseg mogu svrstati¹⁴ u mikro- i nanoinfluencere, odnosno koji sadržaj dijele s između 1600 i 16 000 pratitelja. Pozivu na ispunjavanje Upitnika odazvao se jedan muškarac i devet žena, prosječna je starost 40,9 godina (najmlađa ispita-

¹⁰ Za razliku od ostalih upitnika istraživanja mehanizama vrednovanja književnosti, kojima se zasebno ispituje profesionalno djelovanje ispitanika i njihovi osobni stavovi, upitnik namijenjen književnim blogerima nije podijeljen u dva dijela zato što njihovo djelovanje na društvenim mrežama u potpunosti reflektira njihove osobne stavove i njima je motivirano. Zatvorenim pitanjima (dihotomni odgovori, (višestruki) odabir među ponuđenim kategorijama, stupanj slaganja s tvrdnjom (Likertova ljestvica) i rangiranje, odnosno odabir prema važnosti) ispitivali su se način biranja naslova za objavu i čitanje, rangiranje po važnosti odlika vrijednog književnog djela, suvremenih vrednovatelja, elemenata u procesu nametanja književnog djela čitateljima, ciljeva djelovanja, razloga izostanka priznanja javnosti i/ili struke suvremenih proznih naslova, ciljeva djelovanja, uvažavanja i dijeljenja književnih preporuka te stavova o književnom kanonu. U otvorenim pitanjima ispitanici su navodili motive pokretanja bloga, ritam objavljivanja, suradnju s nakladnicima, književne naslove koji su na njih ostavili najsnažniji dojam, vlastitu definiciju kanona te izdvajali najvrednije naslove suvremene hrvatske proze.

¹¹ Imenice upotrijebljene u ovom radu kao što su blogger, autor, ispitanik i vlasnik podrazumijevaju rodnu razliku.

¹² Kako bi se zajamčila anonimnost, imena ispitanika zamijenjena su kodovima koji su im dodijeljeni po redoslijedu zaprimanja odgovora, od A. A. do A. K.

¹³ Blogeri uglavnom imaju i Facebook i Instagram račune, na kojima nisu jednako aktivni. U radu su navedeni računi na kojima sustavno objavljuju sadržaje i broje više pratitelja.

¹⁴ Po doseg blogere se može svrstati u makroinfluencere (više od 100 000 pratitelja), mikroinfluencere – od 10 000 do 100 000 pratitelja te nanoinfluencere – od 1000 do 10 000 pratitelja (usp. Vid Jeraj 2025).

nica ima 31 godinu, najstarija 63), 8 blogera magistri su struke, a dvije su blogerice profesorice književnosti, od kojih je jedna pokrenula vlastitu nakladničku kuću u kojoj djeluje kao vlasnica, glavna urednica, lektorica i prevoditeljica. Jedna je ispitanica umirovljena knjižničarka.

Ispitanice A. H., A. J. i A. K., kao profesionalne vrednovateljice na društvenim mrežama, blogove su pokrenule iz ljubavi prema književnosti, iz želje da potaknu raspravu te želje da stvore vlastiti katalog pročitanih djela. Odgovorima na pitanje komu vjeruju u procjeni književne vrijednosti pokazuju da se smatraju dijelom blogerske zajednice, jer upravo blogere stavljaju na prvo mjesto, a ispitanica A. K., umirovljena knjižničarka, označavanjem knjižničara naznačuje kako se povjerenje u sud kolega nastavlja i nakon prestanka rada u kolektivu. Odgovorima na ostala pitanja ispitanice se ne ističu u odnosu na druge književne blogere, a zanimljivo je kako na pitanje postoji li kanon i je li relevantan odgovaraju negativno, po čemu pripadaju skupini od 50% ispitanika koji su ponudili takav odgovor.

Svojim odgovorima blogeri su pružili uvid u motive pokretanja bloga/stranice i ciljeve djelovanja, u načine izabiranja djela za objavu, u načela vrednovanja, u suradnju s nakladnicima, u izbor najvrednijih i nepravedno zanemarenih djela te u stavove o kanonu, akterima i mreži vrednovatelja u suvremenom kontekstu. Budući da se radi o relativno malom uzorku ispitanika i da su njihovi odgovori ponajprije refleksija njihove percepcije, ne uzimaju se kao slika stvarnog stanja, već kao indikativan uvid u njihovo djelovanje i stavove.

Na molbu da ispuni upitnik jedna blogerica zahvaljuje se i odgovara: “Hvala na pozivu, no na većinu pitanja ne znam što bih Vam odgovorila jer su prestručna, naša ideja je dijeliti svoje dojmove s ‘običnim’ ljudima i ne bih nas svrstala u kategoriju kritike/vrednovanja” te tako sebe i ostale blogere s kojima dijeli motive djelovanja jasno odjeljuje od književnih kritičara, koji se moraju “orijentirati prema akademskoj kritici i teoriji”, odnosno od “kritičke, prosudbene zadaće koja određuje kritičarski stav prema književnosti” (cit. prema Škopljanac 2014: 25, 14).

Kao motive pokretanja stranice blogeri navode ljubav prema knjigama, dijeljenje dojmova o pročitanim knjigama i želju za razmjenom mišljenja, edukaciju i poticanje na čitanje te realizaciju potrebe za kreativnošću. Blogerica A. K. blogom se koristi kao pregledom knjiga koje je pročitala, a A. B. dijeli da je do književnog bloga došlo sasvim spontano.

Svi navode osobni izbor kao najvažniji čimbenik izbora djela za objavu, zatim preporuku izdavača, a vidljivost i popularnost djela smještaju na posljednje mjesto. Odmah nakon osobnog izbora blogerica A. F. kao utjecaj na izbor naslova navodi plaćenu suradnju. Nema razlike kod izbora djela za objavu ili čitanje, osim kod dvoje ispitanika – kao vlasnica nakladničke kuće A. H. na blogu reklamira nove

naslove, a objave A. F. diktira potreba za edukacijom i upoznavanjem publike s autorima koje smatra važnima.

Objave blogera namijenjene su svima; A. B. ipak izdvaja sličan ukus kao razlikovno obilježje, A. F. navodi mlade kao ciljnu skupinu, A. J. obraća se publici koja voli konstruktivnu raspravu, a A. G. pomaže *prosječnim* čitateljima u izboru "u moru dostupnih knjiga".

Osvrti se objavljuju najčešće u tjednom ritmu, ovisno o vremenu koje blogeri stignu izdvojiti za aktivnost na mrežama, ali i o tome je li im se pročitano djelo svidjelo, jer prvenstveno o osobnom dojmu ovisi hoće li biti objavljeno. Povratne informacije od nakladnika rijetke su i povremene, često se svode na zahvalu ispod objave, a nekad ih obavijeste da je prodaja određenih primjeraka naglo porasla nakon njihovih preporuka. A. I. navodi kako često više blogera piše o istom naslovu te predlaže uvođenje *affiliate* programa putem kojega bi se pomoću koda koji bi bio dodijeljen svakom blogeru pratio njihov utjecaj na prodaju. Bloggerima koji s nakladnicima imaju uhodanu plaćenu suradnju povratna informacija, koju nerijetko i sami traže, bitna je za utvrđivanje dosega i utjecaja preporuka te uvjeta daljnjeg poslovnog aranžmana, ali takvo aktivno praćenje i analizu utjecaja navodi samo jedna blogerica. Budući da pratitelje potiču na komentare i razmjenu mišljenja, njihova je povratna informacija česta i izravna; u komentarima im daju do znanja je li im se svidio naslov koji su preporučili, da su se s njihovim popisima preporuka uputili na sajam poput Interlibera ili ih označe u objavi i tako obavijeste da su zaslužni za određeni odabir.

Sedamdeset posto ispitanika kao najvažniji kriterij prema kojem procjenjuju književnu vrijednost označilo je snagu doživljaja, zatim inovativnost/jedinstvenost stila pisanja (20%) te ostalo (10%) – vlastito znanje o književnosti). Sedamdeset posto ispitanika navodi promicanje čitanja kao najvažniji cilj djelovanja, a promociju određenih izdanja stavljaju na sam kraj procjene važnosti.

Četvero blogera ne piše negativnu kritiku, objašnjavajući to nedostatkom formalnog obrazovanja,¹⁵ nužnim razlikama u ukusu i književnosti koja se doživljava kao aktivnost zabave i razonode,¹⁶ obzirom prema izdavačima¹⁷ te uštedom vremena,¹⁸ odnosno negativnu kritiku smatraju promašenom aktivnošću.

¹⁵ "Zato što nemam formalno obrazovanje iz područja književnosti, i smatram da nije primjereno da u tom slučaju pišem negativne recenzije. Ako mi se nešto nije svidjelo, to jednostavno preskočim. Drugim riječima – pišem samo o vrlo dobrim, odličnim, i vanserijskim naslovima."

¹⁶ "Ukusi se razlikuju, to je prvo i osnovno, nisam ja mjerilo za cijeli svijet... I ponekad čovjeku neka štiva pašu jer je život previše težak i žele se samo zabaviti i ne razmišljati dok čitaju"

¹⁷ "Iz poštovanja prema izdavaču koji mi je platio za suradnju ili poklonio knjigu. Ako sam knjigu sama kupila onda se mogu osvrnuti na negativan aspekt."

¹⁸ "Osim toga ne volim trošiti vrijeme, slikanje i pisanje na knjige koje mi nisu sjele."

Samo A. D. navodi da ne surađuje s nakladnicima, ali iz odgovora bi se dalo iščitati da suradnja ipak postoji, samo u manjem opsegu. Ostali blogeri dogovorili su različite oblike suradnje s nakladnicima, od pozitivnih osvrt¹⁹ na naslove, koji se blogerima besplatno ustupe ako im se knjige svide, ali bez novčane naknade²⁰ do plaćene suradnje za različite vrste aktivnosti; od promocija knjiga, kreiranja sadržaja za društvene mreže do vođenja događaja i sl.

Gotovo svi blogeri pratiteljima priređuju popise preporuka za sajmove knjiga, godišnji odmor ili slobodno vrijeme te nerijetko u komentarima daju objašnjenja i dodatne preporuke.

Među naslovima koji su na blogere u posljednje vrijeme ostavili najsnažniji dojam nalaze se romani hrvatskih (*Divlje guske* Julijane Adamović, *Listanje kupusa* Igora Beleša, *365 rečenica* Marine Vujčić, *Deset tisuća koraka* Danijele Crljen) i stranih autora (*Stolica bez naslona* Danijele Repman, *Buddenbrookovi* Thomasa Manna, *Vrabac* Mary Dorije Russell, *U trenu* Suzanne Redfearn, *Osmi život (za Brilku)* Nine Haratischwili), a kao razloge zbog kojih su naveli baš te naslove blogeri navode stil i originalnost pisanja, poistovjećivanje s likovima, blisku temu i poticaj na razmišljanje.²¹

Kao prozne naslove koje smatraju najvrednijima u suvremenoj hrvatskoj književnosti četvero blogera navodi romane Kristijana Novaka (*Ciganin, ali najljepši, Črna mati zemla, Slučaj vlastite pogibelji*), troje *Listanje kupusa* Igora Beleša i romane Marine Vujčić (*Susjed, Sigurna kuća, Pitanje anatomije*) te dvoje roman *Osmi povjerenik* Renata Baretića, roman *Mladenka kostonoga* Želimira Periša, romane Zorana Žmirića (*Hotel Wartburg, Pacijent iz sobe 19*), Danijele Crljen (*Deset tisuća koraka, Strah od kupine*) i Ivane Šojat (*Ezan, Sama*).²²

¹⁹ "Pojedini nakladnici mi šalju knjige, ako mi se ta neka knjiga sviđa napišem recenziju, ako ne, nikom ništa. Ne plaćaju mi za kreiranje sadržaja.; Dobijem knjige u zamjenu za osvrt i objavu."

²⁰ "Ne primam nikakvu novčanu naknadu."

²¹ "Zbog stila pisanja i nevjerojatnog doživljaja identifikacije s protagonisticama i originalnosti djela; teška, bolna, tragična, a ujedno toliko predivno pisana... jedna od najboljih ikad; roman postavlja mnoga pitanja o tome što nas čini ljudima. izuzetno pronicljivi empatičan roman; tema je poznata na našim prostorima, bliska nam je i potresna je. I nema politički aspekt; jako je emotivna, na dijelove teška za čitanje i potaknula me na razmišljanje o prolaznosti života, o smrti, o ljubavi i obitelji; Jedinstven stil, isti stavovi kao moji; jer je fenomenalna višegeneracijska saga, dostojna velikih ruskih klasika i napisana predivnim stilom; jer je nešto potpuno drugačije."

²² Sljedeće naslove blogeri spominju jednom: *Sjeverozapadni vjetar* Zdenka Bašića, *Nemirnica* Mihaela Gašpar, *Schindlerov lift* Darka Cvijetića, *Sezona berbe* Magdalene Blažević, *Brod za Issu* Roberta Perišića, *Psi* Dore Šustić, *Kako sam brojio ružičaste robote* Ede Popovića, *Moja dota* Nore Werde, *Tigrasti dječak* Auguste Benčić, *Kapetan onkraj* Vlade Simčića Vave, *Bomboni od meda* Milane Vlaović, *Putujuće kazalište* Zorana Ferića, *Zašto sam vam lagala* Julijane Matanović, *Otac od mjedi* Gorana Tribusona.

Kao primjere suvremene hrvatske proze koji nisu dobili zasluženno priznanje javnosti i/ili struke blogeri navode djela Mihaele Gašpar te naslove *Lektira za roditelje* Marije Kozlek, *Ne gubi fokus* Kristine Paj, *Sigurna kuća* Marine Vujčić, *Kaleidoskop* Zorana Žmirića, *Zemlja vukova* Krešimira Čorka, *Petlja* Pavla Pavličića, *Divljakuša* Marine Šur Puhlovski, *Japodinine muke* Ivane Delač.

Najodgovornijima za nepravednu zanemarenost vrijednih književnih djela po njihovu izboru, blogeri smatraju nedovoljnu i neusmjerenu promociju²³ te nedovoljno aktivnog izdavača ili nedovoljno dobro odrađen urednički posao, a političku nepodobnost i temu koja ne odgovara aktualnom trenutku smještaju na sam kraj uzročnika.

Od deset ponuđenih sudionika koji trenutačno sudjeluju u procesu vrednovanja blogeri najvažnijim smatraju, redom, čitatelje (prvi izbor 40% vrednovatelja), medije i društvene mreže (prvi izbor 30% vrednovatelja), književne festivale (prvi izbor 10% vrednovatelja), književne nagrade, nakladnike (prvi izbor 10% vrednovatelja), knjižnice te književnu kritiku (prvi izbor 10% vrednovatelja), institucije, književne agente i političke aktere. Šest ispitanika smatra kvalitetno napisan tekst koji izaziva snažan doživljaj najvažnijim da se djelo nametne čitateljima, 30% sustavnu i usmjerenu promociju, a 10% aktivnog izdavača.

218

S izjavom "Kanon je popis najvrednijih djela određene zajednice koji se kao najvrednije kulturno dobro ostavlja u naslijeđe budućim generacijama" blogeri se uglavnom slažu, a s izjavom "Kanon je odraz ideologija, vrijednosti i interesa dominantne političke ili intelektualne skupine" slaže se samo troje blogera, odnosno politički i ideološki utjecaji na oblikovanje književnog kanona uglavnom nisu prepoznati.

Iz odgovora na pitanje da navedu vlastite definicije kanona može se zaključiti da je za blogere kanon dvoznačan (Ross 1996: 23) – smatraju ga i standardom izvrsnosti²⁴ i popisom djela.²⁵ Polovica ispitanika misli da kanon hrvatske književ-

²³ Ispitanica A. A. razjašnjava: "mislim da je promocija svakako nedovoljna i neusmjerena, mislim da su ljudi koje se poziva da u javnosti govore o knjigama (na televiziji, festivalima, promocijama) visoko obrazovani, ali prečesto hladni. Kada pričaju o knjigama publika ima dojam da je na predavanju, a ne da sluša ljude koji vole knjige kako pričaju o ljubavi prema knjigama ili nekoj određenoj knjizi. To su pametni i elokventni ljudi, ali meni osobno (a ciljna sam publika) vrlo rijetko nešto 'daju' svojim izlaganjem. Također, nekim romanima nedostaje kvalitetnije odrađen urednički posao."

²⁴ "Djelo koje je uzor drugim sličnim dijelima; Nešto što se navodi kao uzor; Književna djela koja bi svatko trebao pročitati; Mjerilo, ono što je opće poznato."

²⁵ "Popis vrijednih djela zajednice koje odražava vrijednosti i ideologije dominantne skupine; Književni kanon neke zemlje čine djela napisana na materinskom jeziku koja je stručna književna zajednica odredila kao vrijedna, koja su našla svoj put do čitatelja i koja su preživjela test vremena;

nosti više ne postoji i da nije relevantan te navode sljedeća objašnjenja: rigidnost, nepropusnost i političku uvjetovanost²⁶ te neprilagođenost vremenu i čitateljima.²⁷

Nijedan blogger ne smatra smještanje u kanon ciljem književnih djela i u objašnjenjima navode da kanonska djela podrazumijevaju već određene karakteristike, odnosno da *žanrovska* književnost, tj. spekulativna fikcija koju većina njih promovira na svojim kanalima, ne može biti uvrštena;²⁸ kanon smatraju nagradom koje se neki autori svjesno odriču;²⁹ pozicijom koja je udaljena od čitatelja;³⁰ čitateljima ne može pružiti zabavu³¹ ili pak rigidnom strukturom ili pravilima koja sputavaju.³²

Osim po broju pratitelja na Facebooku jedina makroinfluencerica među ispitanicima od ostalih se blogera razlikuje i po motivima i načinu djelovanja. Uz ljubav i strast prema knjigama i čitanju te stvaranju mjesta za razmjenu mišljenja o književnim djelima projekt je pokrenula prvenstveno zbog želje za platformom na kojoj bi se predstavljale nove informacije, razvijale ideje i aktivne rasprave te, posljedično, podigla razina pismenosti i znanja. Na portalu na kojem tekstove objavljuje više suradnika objavljuju se i negativne recenzije (recenzije su popraćene brojem zvjezdica od 1 do 5), nema PR tekstova, ali s nakladnicima se surađuje na promociji izdanja koja se zajedno odabiru, što je portalu manjim dijelom i izvor prihoda. U svom djelovanju usmjerena je na književnu kritiku; prati rad profesionalnih kritičara i aktivno je sudjelovala u projektima koji su pokušali oživiti

Kanonom smatram skup djela koja nisu ograničena kontekstom vremena u kojima su stvarana već nam, pružajući uvid u ideje i misli tih vremena, pomažu u razumijevanju vremena u kojem živimo; zbirka književnih, umjetničkih ili kulturnih djela koja su određena kao ključna, značajna ili utjecajna unutar određene tradicije, zajednice ili povijesnog razdoblja; Kanon predstavljaju najvrjednija djela neke zajednice koje se prenose budućim generacijama."

²⁶ "Smatram da je relevantan, ali nepromjenjiv, i da mu se teško dodaju nova djela, i da je suvremeni period previše obojen politikom; Kako bi ostao relevantan, kanon hrvatske književnosti treba obuhvatiti i suvremena djela koja odražavaju današnje društvo, dok se i dalje čuvaju klasični autori; Zato što je žanrovska književnost bolje promovirana i ljudi ne mare toliko za visoku."

²⁷ "Nije suvremen i nije dobro prilagođen u lektirnim preporukama."

²⁸ "Sumnjam da autori koji pišu u određenim žanrovima žele završiti u kanonu jer su svjesni da žanrovska književnost uopće tamo rijetko pripadne."

²⁹ "Motivi za stvaranje književnosti, kao i svake umjetnosti, raznoliki su i previše ih je da bih ovdje objašnjavala. Netko možda piše i nada se nagradi, ali to sasvim sigurno nije razlog pisanja."

³⁰ "Jer je važnije da ih dožive čitatelji kao pristupačna djela."

³¹ "Možda više nego ikad, zbog dostupnosti širokog broja naslova i njihove popularizacije na društvenim mrežama, izražen je zabavni aspekt književnosti. Sukladno tome, postoji veliki broj autora koji stvaraju u svrhu tog zabavnog aspekta i kanon kao takav im nije motiv za stvaranje."

³² "Mislim da bi umjesto svrstavanja u određene okvire i sljedbe nekih uzora, književna djela trebala biti odraz autora, njegovog umijeća prenošenja određene priče i autentičnog stila pisanja."

platforme na kojima se u redovitom ritmu neko vrijeme čuo glas kritike utemeljen na znanju i vrsnosti pisanja. Inzistiranje na znanju, obrazovanju i iskustvu želi se distancirati od "kulture amatera" (usp. Ugrešić 2015: 36) i graditi platformu koja se koristi prednostima i mogućnostima novih tehnologija, ali zadržava aspekt doprinosa društvu, kritičkog čitanja, analize i distance.

ZAKLJUČAK

S platforme koja svima koji su za to motivirani omogućuje da objave svoje impresije o nekom književnom djelu blogeri se obraćaju čitateljima, odnosno pratiteljima, nudeći im svoja mišljenja, prosudbe i preporuke. Broj pratitelja i čitanost daje im kredibilitet, komunikacija se odvija u realnom vremenu, dvosmjerna je i često uključuje teme koje nisu nužno povezane s književnim djelom. Pročitana djela nerijetko su povod za osvrte na razna životna pitanja koji se nastavljaju u razgovoru s pratiteljima u komentarima na objavu, pri čemu se učinak teksta na pratitelje i teme koje se otvore pokazuju puno važnijima od samog književnog djela i njegovih karakteristika.

220

Dojmovi o pročitanim djelima objavljuju se na Instagram i Facebook stranicama, pri čemu je iznimno važan vizualni efekt objave, pa se sud o djelu nudi uz prigodne fotografije same knjige, dojmovi su napisani u stiliziranom fontu i ugodnim bojama, a nerijetko se nude i fotografije okruženja u kojemu se knjiga čitala. Prevladavaju fotografije kućnih fotelja, šalice kave i prepunih biblioteka te prirode, čime se želi prenijeti dojam čitanja kao ugodne razbibrige, ali i izvora unutarnjeg mira i zadovoljstva. Nerijetko se izdvajaju citati iz knjiga koje se predstavljaju kako bi se naglasio ton osvrta, ali i razlog izbora baš tog djela, te podcrtao učinak na autore kao čitatelje. Citati služe i kao poziv na čitanje te kao slogani koje blogeri upotrebljavaju kao podlogu objavama. Dinamičniji prikazi djela, u formi razgovora odvijaju se u različitim videoformatima, a neki blogeri objavljuju i intervjue s autorima u organizaciji nakladnika. U komentarima ispod objave odvijaju se razmjene mišljenja i dojmova te dodatne preporuke, ovisno o interesu pratitelja.

U skladu s medijem na kojemu objavljuju svoje osvrte blogerima prioritet u pisanju (*i govorenju*) o književnim djelima nije jednosmjerna procjena vrijednosti, već komunikacija, a pojedini blogeri formiraju i književne klubove te virtualnu komunikaciju o književnim naslovima prenose u mjesečne susrete na kojima nerijetko ugošćuju i same autore.

Slobodni da izaberu pisati o onim djelima koja žele preporučiti svojim pratiteljima i s njima razmijeniti iskustva, blogeri izabiru i citiraju dijelove teksta koji

su na njih ostavili poseban dojam. Osim komunikacije o djelima koja biraju u skladu sa svojim interesima kao prioritet djelovanja, od pozicije profesionalnih kritičara razlikuje ih i sloboda da se osvrnu samo na dio teksta, a ne na tekst u cjelini, što ih prema Škopljancu (2014: 26) smješta u nepovlaštenu poziciju običnog čitatelja – “književna se kritika smjestila između povlaštene pozicije akademske kritike i nepovlaštene pozicije običnog čitatelja [...] te dvije pozicije razdvaja i to što kritika računa s cijelim tekstom o kojem treba izreći sud, dok je običnom čitatelju prepušteno da izabere jedno ili nekoliko mjesta u tekstu, a da u njima ne prepoznaje obrasce ili strukture koji će ujediniti cijeli tekst, odnosno omogućuje mu se da svede tekst na ono što mu je ostalo urezano u pamćenje”.

Iako objave često posvećuju žanrovskoj književnosti, odnosno spekulativnoj fikciji, kao najvrednija djela suvremene hrvatske književnosti blogeri izdvajaju naslove autora koji su potvrđeni u *mainstreamu*, poput Kristijana Novaka,³³ Igora Beleša,³⁴ Marine Vujčić,³⁵ Želimira Periša³⁶ i Renata Baretića.³⁷

Broj i angažman pratitelja čine blogere vidljivima i motiviraju nakladnike da im ponude različite vrste suradnje; od ustupanja primjeraka knjiga u zamjenu za (pozitivne) osvrte i plaćenih suradnji do različitih poslovnih angažmana (kreiranje sadržaja, vođenje događaja i sl.). Suradnja s nakladnicima vidljiva je u sadržaju blogova; često se objavljuju fotografije ili videosnimke novih književnih naslova koji su stigli od određenih nakladnika koje se u objavi označuje, a pratitelji se unaprijed obavještava o kojim će se djelima pisati i tako se izravno potiču na kupnju. Izostaje pak sustavno praćenje utjecaja blogera na prodaju i posudbu književnih naslova, a motiv za utvrđivanje dosega pojedinih blogera prvenstveno je definiranje uvjeta daljnje poslovne suradnje s nakladnicima.

Iako bi se mogli povezati s *kulturom amatera* koji nakon *Velike digitalne revolucije* pretendiraju zauzeti mjesto profesionalne umjetnosti (usp. Ugrešić 2015: 36), blogeri koji su sudjelovali u ovom istraživanju, a imaju raznolike motive, dosege djelovanja i poslovne interese, uglavnom nisu zainteresirani za popunjavanje praznine koja je nastala smanjenom prisutnošću profesionalne književne kritike i distanciraju se od te uloge. Njihov prioritet nije vrijednosna procjena književnih djela, već komunikacija i razmjena mišljenja o naslovima koje su za osvrte izabrali

³³ Najveći broj ispitanika (5) kao najvrednije izdvaja romane Kristina Novaka: *Ciganin ali najljepši* (3), *Črna mati zemla* (2) i *Slučaj vlastite pogibelji*.

³⁴ Roman *Listanje kupusa* spomenulo je troje blogera.

³⁵ Romane *Sigurna kuća*, *Susjed* i *Pitanje anatomije* navelo je troje blogera.

³⁶ Roman *Mladenka kostonoga* navelo je dvoje blogera.

³⁷ Roman *Osmi povjerenik* navelo je dvoje blogera.

mahom zbog dojma koji je djelo na njih ostavilo. Osvrti su pozitivni jer motiv nije referirati se na književnu produkciju i razabirati žito od kukolja, već podijeliti iskustvo uživanja u određenom naslovu kojem činom objave na osobnom blogu potvrđuju kvalitetu. Književna djela o kojima pak nemaju najbolje mišljenje jednostavno ne spominju, ili iz obzira prema nakladnicima koji su im naslove besplatno ustupili ili zbog toga što se za takvo izražavanje stava i suda ne osjećaju pozvanima niti ga smatraju potrebnim. Štoviše, negativne osvrte smatraju gubitkom vremena. Mahom afirmativni osvrti književnih blogera potvrđuju jednu od najočitijih razlika između profesionalnih i neprofesionalnih vrednovatelja koje navodi Felski (2020: 134) – izbjegavanje prosudbe.

Usmjereni na komunikaciju s pratiteljima, a ne na samotni mukotrpan rad, slobodni da izaberu one naslove o kojima žele pisati isključivo afirmativno, jer ih pozicija *nepovlaštenih običnih čitatelja* ne obvezuje da se kritički referiraju na književnu produkciju, na izdavačke i kulturne politike, pa ni na samo književno djelo u cjelini, blogeri djeluju samostalno, slobodno i neopterećeni odgovornošću i prema komu osim prema sebi i, eventualno, prema nakladnicima ili autorima s kojima ostvaruju različite oblike suradnje. S rastom pratitelja, angažmana i vidljivosti ukazuju im se prilike koje zahtijevaju više od strasti za čitanje i čitalačkog iskustva neprofesionalnih autora osvrta, ali na njih se ne bi smjela prebaciti odgovornost za to što postaju poželjna zamjena za one koji bi takve prilike trebali iskoristiti, ali više nisu prisutni.

Učinak njihovih preporuka na prodaju ili čitanost književnih djela ne prati se sustavno. Blogeri koji redovito surađuju s nakladnicima suradnju dogovaraju na temelju dosega i angažmana pratitelja i konkretnih podataka o prodaji određenih naslova na koju su pozvali u svojim objavama, ali za jasniji i potpuniji pregled njihova utjecaja u istraživanje treba uključiti i nakladnike, knjižare i knjižnice, kao i same čitatelje.

Bukblogerska scena u Hrvatskoj izrazito je aktivna, međusobno povezana, ali i heterogena. Od blogera koji su sudjelovali u istraživanju, a spadaju mahom u kategoriju nano- ili mikroinfluencera, neki su više usmjereni na suradnju s nakladnicima i njihov je račun prikaz odrađenih angažmana, neki ne žele da im poslovni angažmani preuzmu osnovni motiv pokretanja stranice pa, uz pokojnu plaćenu suradnju, inzistiraju na samostalnim objavama o naslovima po svom izboru, a jedini koji broji preko 117 000 pratitelja s ostalim ispitanicima dijeli samo medij i područje interesa.

Na malom uzorku onih koji su u istraživanju sudjelovali pokazalo se da vrednovatelji književnosti na društvenim mrežama imaju različite dosege, motive i prioritete. Šira analiza, koja će osim društvenih mreža, nakladnika i čitatelja

uključiti i ostale sudionike vrednovanja književnosti u suvremenom kontekstu, dat će jasniju sliku njihovih odnosa i utjecaja na vrednovanje, odnosno “struktura propusnosti i evaluacije, selekcije i izostavljanja, veze saveza, odnosa i prijevoda” (Felski 2019: 286).

Iako književni blogeri dodatno problematiziraju ionako tanku granicu između amaterske i profesionalne domene vrednovatelja književnih djela i njihovim se djelovanjem ukida tradicionalna razlika između autonomnog, postdogađajnog “čitatelja” i marketinških i reklamnih funkcija koje je prethodno koordinirao izdavač, Murray (2018: 11) navodi kako, suprotno od književnog polja koje je opisao Bourdieu, a u kojem mahom elitistički agenti posjeduju kolektivni virtualni monopol na nagrade ili simbolički kapital u obliku pristupa izdavaštvu, književnim nagradama ili kritičkoj potvrdi, upravo masovna demokratska pristupačnost suvremene digitalne književne sfere, njezino glasno slavljenje amaterskog samoizražavanja i prevlast digitalnih *startupova* generiraju njezinu kulturnu energiju i dinamiku (*ibid.*: 18).

S obzirom na ustanovljeno izbjegavanje prosudbe koje karakterizira neprofesionalne vrednovatelje, put prema osnaživanju i poticanju profesionalnih kritičarskih glasova u restrukturiranom književnom polju u kojem je već ustanovljeno “vječito šlepanje svih oblika refleksije o književnosti za samom književnom proizvodnjom” (Duda 2010: 59) mogao bi biti u proaktivnim kulturnim politikama koje će poticati rad profesionalnih književnih kritičara ili snažnije podržavati inicijative poput Bookse ili portala Kritika h,d,p, te ostalih projekata u sklopu kojih profesionalni kritičari djeluju ili bi mogli djelovati, a koji pretendiraju na zauzimanje praznine koja je nastala njihovim nestajanjem – nudeći u svojim programima i projektima one sadržaje koji nedostaju.

Navodeći projekte odrađene 2024. godine na portalu Kritika h,d,p, – serijal tekstova *Svaki rat je drukčiji, svaki rat je isti*, kritički serijal *Suvremeni književni kanon – kritički pogled* te program *Inventura dekade* – Katarina Luketić (2025) optimistično navodi da “naše kulturno i književno polje nije otužno, zapušteno i poharano... Nismo nevažni, nije nas malo i ne zagovaramo lažno jedinstvo. U tom duhu, nastavljamo dalje”.

Osiguravanjem i jačanjem platformi za kontinuirano djelovanje profesionalnih kritičara koji će sagledavati književnu produkciju, ali i referirati se na društvo u cjelini, njihova pozicija, nezamjenjiva i nenadoknadiva za književnost i društvo, možda se može revitalizirati.

LITERATURA

- Bagić, Krešimir. 2013. “Uvod u nulte”. U: *Vrijeme u jeziku; Nulti stupanj pisma: zbornik radova 41. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Tatjana Pišković i Tvrtko Vuković. Zagreb: Filozofski fakultet. Zagrebačka slavistička škola. Hrvatski seminar za strane slaviste: 129–147.
- Bagić, Krešimir. 2016. *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010*. Zagreb: Školska knjiga.
- Biti, Vladimir. 1998. “Književna kritika”. U: *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*. Ur. Ante Stamać i Zdenko Škreb. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Bourdieu, Pierre. 1983. “The field of cultural production, or: The Economic world reversed”. U: *Poetics* 4–5: 311–356.
- Bourdieu, Pierre. 2011. *Distinkcija. Društvena kritika sudjenja*. Prev. Jagoda Milinković. Zagreb: Biblioteka Antibarbarus.
- Driscoll, Beth. 2024. *What Readers Do. Aesthetic and Moral Practices of a Post-Digital Age*. London/New York/Dublin: Bloomsbury Academic.
- Duda, Dean. 2006. *Politika teorije. Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*. Zagreb: Disput.
- Duda, Dean. 2009. “Tranzicija i ‘problem alata’: bilješke uz lokalno stanje književnog polja”. U: *Quorum: časopis za književnost* 25, 5–6: 409–426.
- Duda, Dean. 2010. *Hrvatski književni bajkomat*. Zagreb: Disput.
- Felski, Rita. 2016. *Namjene književnosti*. Prev. Vladimir Cvetković Sever. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Gajin, Igor. 2020. *Lelek tranzicije*. Zagreb: Disput.
- Govedić, Nataša. 2023. “Zašto i dalje pišem kritiku?”. U: *Kritika h,d,p*. Internet. 22. siječnja 2025.
- Hameršak, Marijana, Lana Molvarec i Maša Kolanović. 2022. *Ekonomija i književnost*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Koroman, Boris. 2018. *Suvremena hrvatska proza i tranzicija*. Zagreb/Pula: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jergović, Miljenko. 2009. “Fakovi – pisci koji su čitali svijetu”. U: *Jutarnji.hr*. Internet. 15. kolovoza 2025.
- Luketić, Katarina. 2025. “Što čitaš, s kime razgovaraš?”. U: *Kritika h,d,p*. Internet. 19. veljače 2025.
- Milanko, Andrea. 2022. “Od kritičara do prijatelja ili smrt književne kritike”. U: *Književnost: motori i hambari: zbornik u čast Vinku Brešiću*. Zagreb: FF Press: 225–235.
- Murray, Simone. 2018. *The Digital Literary Sphere: Reading, Writing, and Selling Books in the Internet era*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Postnikov, Boris. 2024. *Postjugoslavenska književnost – konstrukcija polja*. Disertacija. Digitalni repozitorij Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Protrka, Marina. 2008. *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: FF Press.
- Readings, Bill. 2016. *Sveučilište u ruševinama*. Prev. Nevena Erak Camaj. Zagreb: Meandar-media.
- Ross, Trevor. 1996. “The Emergence of ‘Literature’: Making and Reading the English Canon in the Eighteenth Century”. U: *ELH* 63, 2: 397–422.

- Ryznar, Anera. 2017. “Odbijam književnost tretirati samo kao povod za govor o drugim stvarima”. U: *Moderna vremena*. Internet. 14. veljače 2025.
- Ryznar, Anera. 2024. “Književnost se ne stvara u vakuumu nego u prožimanju”. Razgovor s Jaglom Pogačnik. U: *Kritika h,d,p*. Internet. 23. siječnja 2025.
- Sapiro, Gisele. 2025. *Sociologija književnosti*. Prev. Mirna Sindičić Sabljo. Zagreb: Meander-media.
- Škopljanac, Lovro. 2014. *Književnost kao prisjećanje. Što pamte čitatelji*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Ugrešić, Dubravka. 2015. *Karaoke kultura*. Zagreb: Kulturtreger.
- Vuković, Tvrtko. 2024. “Postkritika – interpretativna logika postpolitičkog doba ili krivost na neoliberalnom sveučilištu?”. U: *Књижевна историја* 56: 157–175.

Abstract

DISTRIBUTION OF CRITICAL AUTHORITY – EVALUATION OF LITERATURE ON SOCIAL MEDIA

The paper examines the evaluation of literary works on social media in relation to the formation of literary criticism and the literary market, as well as the characteristics of the post-transitional Croatian literary field shaped by the post-socialist social, political, economic, and cultural transitions. Due to the resulting changes in evaluative roles, the analysis of contemporary evaluators also includes non-professional readers, who use new media as platform for writing reviews of literary works. Research by Simone Murray and Beth Driscoll indicates that global trends are mirrored in the Croatian literary field – the contemporary Croatian digital sphere is likewise marked by a democratization of evaluation and a distribution of critical authority. New evaluators, active recreational readers, freely express their views and impressions of literary works and are oriented toward communication and building relationships with their reader-followers. This is confirmed by an analysis of responses from literary bloggers who participated in the study on evaluation mechanisms, which reveals that their priority in writing about literary works is not one-way value assessment, but communication with their audience. By insisting on communication and affirmative reflections on the literary titles that left the strongest impression on them, as well as on the freedom to select parts of the text without considering a literary work or literary production as a whole, literary bloggers generally do not aspire to fill the gap created by the restructuring of the literary field and the significant reduction in the number of active literary critics. Analysis also shows avoidance of judgement as characteristic of non-professional evaluators (Felski 2020: 134) and the need for revitalisation of the role of professional literary critics in the contemporary Croatian literary field through proactive cultural policies and by securing platforms for their activity.

Keywords: evaluation of literature, literary criticism, literary market, transition, social media, literary bloggers, distribution of critical authority